

H. Mûsâ'nın Kekeme Olduğu İddiasının Kritiği

Criticism of the Claim That Prophet Moses Stuttered

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok bahsedilen peygamberlerin başında, İsrâiloğullarına gönderilen Hz. Mûsâ gelmektedir. O, İsrâiloğullarını, zamanın büyük zalimi Firavun'un ağır zulmünden kurtaran bir peygamberdir. Kârûn, Firavun ve Hâmân'ın adaletsizliğine karşı güçlü bir irade göstermiş ve amansız bir mücadele ortaya koymuştur. Gerek Tevrat'a gerekse Kur'an'a göre Hz. Mûsâ, Yüce Allah ile Sînâ dağındaki Tuvâ vadisinde vasıtasız konuşma şerefine nail olmuştur. Bütün bu üstün özelliklerine ve peygamberlik sıfatlarına rağmen, ikinci dereceden kabul edilen bazı kaynaklara ve tarihi rivâyetlere dayanılarak, Mûsâ peygamberin dilinde konuşmasını engelleyen bir düğüm olduğu, bu sebeple onun kekeleyerek konuştuğu iddia edilmiştir. Konuşma ve iletişim becerisinde iyi olmadığı için, Yüce Allah'tan bu kusurunu gidermek üzere kardeşi Hârûn'u kendisine yardımcı kılmasını istediğine de Kur'an'da değinilmiştir. İlerleyen zamanlarda İslâm dünyasında konuya ilgi gösterenler arasında da kendisine yer bulabilen bu iddia, genel manada, Kur'an'da kullanılan "ukde/düğüm" ifadesinden yola çıkılarak temellendirilmeye çalışılmıştır. Konuyu gündeme getiren pasajlar üzerinden yaptığımız analitik okumalara göre, "ukde" ifadesi için yapılan yorumların, konuyla ilgili âyetlerin bütünsel bağlamı ile tam bir uyum arz etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte peygamberlik gibi tebliğ esası üzerine kurulu ve sağlam bir iletişim kurmaya dayalı bir görevin kekeleyerek konuşmaya çalışan bir kimseye verildiği iddiası da tutarlı durmamaktadır. İsrailiyata dayanarak Hz. Mûsâ'nın konuşma güçlüğü çektiğinin kabul edilmesi ve bunda bazı hikmetlerin bulunduğu ön sürülmesi de isabetli gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Tebliğ, Fasîh, Ukde, Kekemelik, Mûsâ.

ABSTRACT

One of the most frequently mentioned prophets in the Holy Qur'an is Moses, who was sent to the Children of Israel. He was a prophet who saved the Children of Israel from the severe oppression of Pharaoh, the great oppressor of the time. He showed a strong will and a relentless struggle against the injustice of Kârûn, Pharaoh and Hâmân. According to both the Torah and the Qur'an, Moses had the honor of speaking directly with Allah Almighty in the valley of Tuvâ on Mount Sinai. Despite all these ascendant qualities and prophetic attributes, based on some secondary sources and historical narrations, it was claimed that Prophet Moses had a knot in his tongue that prevented him from speaking, and that is why he stuttered. It has been suggested that since he was not good at speaking and communicating, he asked Allah Almighty to make his brother Aaron his helper to overcome this defect. This claim, which has found a place among those who have shown interest in the subject in the Islamic world over time, has generally been based on the Qur'anic expression "ukde/node". According to our analytical reading of the passages that raise the issue, the interpretations made for the expression "ukde" do not match the context of the verses. In addition to this, the claim that a task such as prophethood, which is based on the principle of rescript and solid communication, is given to a person who stutters does not seem consistent. Based on Jewish sources, nor does it seem right to accept that Moses had difficulty in speaking and to assume that there was some wisdoms in this.

Keywords: Tafsîr, Tablîgh, Fasîh, Ukde, Stuttering, Moses.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'i doğru ve tutarlı bir şekilde anlamının en önemli kurallarından biri, sahîh ve birinci dereceden kaynaklara dayanmaksızın sahip olunan bir önyargıyı ona söyletme çabası içine girilmemesidir. Doğrudan Kur'an metninin ne dediğine ve karînelere hareket etmek şartıyla ne demek istediğine odaklanmak, objektif bir anlama için son derece önemlidir. Kur'an'a söyletilmeye çalışılan önyargılar ve peşin fikirler, çoğunlukla sağlam bir dayanağı bulunmayan hikâye unsurlarıyla yoğrulmuştur. Geleneksel öğelerle beslenen bu anlayış, özellikle Hz. Dâvûd ve Hz. Yûsuf'un kıssalarındaki kadınlarla ilgili anlatılarda olduğu gibi toplumda yaygınlık kazanmıştır.² Kanaatimizce bunun en dikkate değer örneklerinden biri de Yahudi kaynaklarında geçen hikâyelere ve alıntılara dayanarak Hz. Mûsâ'nın kekeme olduğu iddiasında bulunmaktır.

Maşallah Turan¹
Abdulselem Yusuf²

How to Cite This Article

Turan, M. & Yusuf, A.
(2026). Hz. Mûsâ'nın Kekeme Olduğu İddiasının Kritiği. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(4), 520-530. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21645622>

Arrival: 18 May 2026
Published: 31 July 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Mardin Arkutlu University, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Mardin, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5555-6298

² Doç. Dr., Mardin Arkutlu University, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Mardin, Türkiye. ORCID: 0000-0001-6522-8709

² Bilgi için bk. ı İman bint Abdurrahmân Mahmûd Magribî, "Hz. Mûsâ ve Hızır (As) Kıssası: İsrâiliyyât Rivâyetlerine Karşı Eleştirel Bir Yaklaşım", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2015), 173-208.

İddiaya göre tebliğ ve tebyin vazifesiyle görevlendirilen Hz. Mûsâ peltektir ve konuşurken tutukluk yaşamaktadır. Oysa onun peygamberlik görevini hakkıyla ifa edebilmesi, tamamen sağlıklı bir iletişim kurabilmesine bağlıdır. Buna rağmen kaynaklarda, kendisinin kekeleyerek muhatabına bir şeyler anlatma çabası içine girdiği iddia edilmektedir.³ Hatta bu bağlamda denmiştir ki; Kur'ân'da pek çok yerde anlatılan Peygamber Mûsâ, kendisi için kardeşini yardımcı isteyeceğine, Allah'tan kendisindeki kekemeliği düzeltmesini istese daha gerçekçi olurdu. Bazı araştırmacılar ise nübüvvet sonrası için olmasa bile peygamberlik görevi öncesinde Hz. Mûsâ'nın ciddi bir dil sorunu yaşadığını iddia etmektedir.⁴

Hâlbuki Kur'ân'da Hz. Mûsâ kıssasında geçen dil ile ilgili anlatımlar, daha çok nübüvvet sonrasıyla ilgili olarak yer almaktadır. Verilen örneklerde olduğu gibi son dönemde yapılan çalışmalarda kekemeliği kabul edip savunan ve bunun üzerinden birtakım mesajlar çıkarmaya çalışan anlayış, daha yaygın gözükmemektedir. Bu bakış tarzı klasik düşünce ile önemli oranda örtüşmektedir. Gerek klasik eserlerde gerekse günümüzde yapılan çalışmalarda, bu bakış açısını destekleyecek argümanlara geniş bir şekilde yer verilmiştir. Buna mukabil az da olsa olayı psikolojik açıdan ele alıp değerlendirmeyi tercih eden çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda korku ve endişe halinin insanın iç dünyasını olumsuz etkilediği bilinen bir durumdur. Bu duruma bağlı olarak nefes tıkanması, hızlı nefes alıp-verme, kalp çarpıntısı gibi istenmeyen haller ortaya çıkabilmektedir. Firavun'a gidip ilâhî mesajları tebliğ etmekle görevlendirilen Hz. Mûsâ da yaşadığı korku ve endişeden dolayı göğsünün daraldığını, kalbinin sıkıştığını söylemektedir.⁵ Hz. Mûsâ'nın dilinde biyolojik anlamda kekemelik olduğu görüşüne karşı, olayın psikolojik bir düzlemde değerlendirilmesi gerektiği fikri bizce akademik çalışmalarda ve kısmen de tefsirlerde yeterince işlenmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmada daha ziyade meselenin bu yönüne ağırlık verilmeye ve konuyla ilgili deliller analitik bir bakış açısıyla analiz edilmeye gayret gösterilecektir.

Konunun anlaşılmasında kritik bir öneme sahip olması dolayısıyla kekemeliğin nasıl tanımlandığına da bir bakmakta fayda vardır. DSÖ'nün yayınladığı Uluslararası Hastalıklar Sınıflandırması'na göre kekemelik; sesin normal akışının istem dışı bozulması sonucu, bireyin maksadını ifade etmesine engel olan konuşma ritmindeki bozukluklar şeklinde tanımlanmaktadır.⁶ Tanımdan net bir şekilde anlaşıldığı gibi kekeme olan kişi, söylemek istediği şeyleri maksadına uygun bir şekilde söyleyememe engeliyle karşı karşıyadır.

Kekemeliğin en kapsamlı tanımının Wingate tarafından yapıldığı söylenmiştir. Buna göre yazar, kekemeliği, sözel ifadenin akıcılığında, seslerin ve hecelerin istem dışı, kontrolsüz bir biçimde kesintiye uğraması şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca bazen heyecan, sıkıntı, korku, sinirlilik gibi olumsuz duyguların kekemeliğe eşlik edebileceğini de vurgulamıştır.⁷ Bu tanımda da kontrol edilemeyen istem dışı uzatmalar ve tekrarlamalar sebebiyle, sözel ifadenin akıcılığının kesintiye uğradığı vurgulanmaktadır. Her iki tanımın ortak noktası, kekeme olan kişi açısından iletişimde önemli bir problemin varlığını kabul etmesidir.

İşin aslı, kekemeliğe sadece bir konuşma problemi olarak bakmak yeterli değildir. Çünkü kekemelik, sosyal yaşantı içerisinde sağlıklı iletişim kurmanın önünde bir engeldir. Zira toplum, sözel iletişime önem verir ve insanların anlaşılabilir ve akıcı bir şekilde konuşmalarını bekler. Kekeme olmak, kişiye farklı bir sosyal ve ekonomik dezavantaj yükler. Yapılan çalışmalarda, kekeme bireylerin kekeme olmayanlardan daha çekingen, sözel iletişimden kaçınan, kişilerarası ilişkileri zayıf olan, içine kapanan endişeli, yetişkinin onayına daha fazla ihtiyaç duyan ve benlik saygısı düşük kişiler oldukları belirlenmiştir.⁸

Yukarıda kekemelik üzerine yapılan değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, şu hususu vurgulamakta fayda vardır: Hz. Mûsâ hakkında bahsedilen tarzda ciddi sonuçları olan kekemelik iddiası, güvenilir kaynaklara değil muharref olan Kitab-ı Mukaddes'e ve çoğunlukla ondan kaynağını alan talî derecedeki tarihî nakillere dayanmaktadır.⁹ Tevrat'ın anlatımına göre Hz. Mûsâ, dili ağır ve tutuk olan bir kimsedir. Rab Teâlâ, söylemen gerekenleri sana öğreteceğim demesine rağmen görevden kaçınmış, benim yerime başkasını gönder demiş ve bunun üzerine Rab, Mûsâ'ya öfkelenmiştir. "Sen, onun (kardeşin) için Tanrı gibi olacaksın." ifadesi ise Tevrat'taki beşeri tahrifatın en güçlü kanıtlarından biri gibi durmaktadır.¹⁰ Kitab-ı Mukaddes'te yer alan ve hakikatin tahrif edilmiş halini hatırlatan bu tür açıklamalara, Kur'ân'daki

³ Bk., Abdullah Aydemir, "Hz. Mûsâ (Çocukluk ve Gençlik Çağı)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, (1986), 88.

⁴ Bk., Ahmet Akbaş, "Hz. Mûsâ'nın Dilindeki 'Ukde'nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili", *Trabzon İlahiyat Dergisi Trabzon Theology Journal* 7/2 (2020), 161.

⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, "Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/4 (2008), 111.

⁶ Aslıhan Okan İbiloğlu, "Kekemelik Stuttering", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 3/4 (2011), 704-727.

⁷ Bk., Fulya Cenkseven, "Kekemelik Üzerine", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/6 (2000), 38.

⁸ Cenkseven, "Kekemelik Üzerine", 38, 40.

⁹ "Taberî (ö. 310/923), İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938), Semerkandî (ö. 373/983), İbn Ebî Zemenîn (ö. 399/1008), Mâveridî (ö. 450/1058), Vâhidî (ö. 468/1076), Sem'ânî (ö. 489/1096), Beğavî (ö. 516/1122) ve İbn 'Atiyye (ö. 541/1147) gibi müellifler, Hz. Mûsâ'nın bebekken ağzına ateş götürmesi rivâyetini nakletse de bu bilgiyi herhangi bir sahâbiye dayandırmamışlar, nadiren tabiîn âlimlerine isnat ederek aktarmışlardır." Akbaş, "Hz. Mûsâ'nın Dilindeki 'Ukde'nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili", 153.

¹⁰ *Kitab-ı Mukaddes (Erişim 5 Ağustos 2025), Mısır'dan Çıkış 4:10-16.*

anlatımlarda rastlanmaz.¹¹ Bu alıntılardan da anlaşılabilceği üzere tefsîr mîrâsımız, isrâiliyâta dayalı nakillerden uzak kalabilmiş değildir.¹² Ancak 7 isrâiliyâtın, müfessirin Kur'an'ı tefsir ederken faydalandığı bir kaynak olması, bu kaynak aracılığıyla tefsîr ettiği her şeyi kabul edeceği anlamına gelmemelidir.¹³

Dolayısıyla sadece tefsîr kitaplarında yer alıyor diye isrâiliyâtın alınan bir bilginin güvenilir kabul edilmesi, doğru bir anlamının gerçekleşmesinin önünde ciddi bir engel gibi görünmektedir.¹⁴ Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda, Hz. Mûsâ ve kavmine ayrılan yer, birkaç cüz tutabilecek mahiyettedir.¹⁵ Bu yoğunluğa rağmen Mûsâ Peygamberin doğrudan peltek olduğunu ifade eden herhangi bir açıklama mevcut değildir. Hz. Mûsâ'nın ciddi bir dil sorunu yaşadığını iddia edenler bile, bu tür bilgilerin aslında isrâiliyât kaynaklı rivâyetlere dayandığını kabul etmek durumunda kalmışlardır.¹⁶ Öyleyse bu ve benzeri kritik konular hakkında gelen rivâyetleri isrâiliyâtın bilmek, problemleri kabul etmek ve ondan uzak durmak, son derece önemlidir.¹⁷ Kanaatimizce bu konuda da en sağlıklı tavır, tefsirlerin ekseriyetinde yer verilmesine bakılmaksızın isrâiliyât kaynaklı bu tür anlatımlardan uzak durmaya çalışmaktır.¹⁸

Yöntem

Bu çalışmada nitel bir araştırmaya konu olan Hz. Mûsâ'nın kekemeliği hakkındaki görüşleri, doküman analizi yöntemiyle sistematik bir şekilde alınmış¹⁹ ve klasik ve yaygın olan anlayışın ötesinde bir sonuca varmanın imkânı üzerinde durulmuştur. Çalışmada, özellikle klasik anlayışın ekseriyetle kabul ettiği Hz. Mûsâ'nın kekemeliği iddiası ele alınmış ve bu iddianın yanlış olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Konu incelenirken bilhassa eski ve orijinal kaynaklara müracaat edilmiştir. Dahası, bu kaynakların en sağlamı ve en güvenilir olan ilgili Kur'an pasajları üzerinde titiz analizler yürütülmüştür. Elde edilen tüm veriler, araştırmanın temel maksadına hizmet edecek şekilde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.²⁰ Yapılan bu çok yönlü değerlendirmeler neticesinde, meseleye dair daha özgün bir anlayış ortaya konmaya gayret edilmiştir. Konu hakkında eski ve yeni veriler çok fazla detaya boğulmadan mukayese edilmiş, yaygın olanın tersine daha makul bir bakış açısı geliştirebilmenin varyasyonları üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu tavrın en önemli gerekçesi, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ'nın Allah'ın emirlerini Firavun'a iletme ve onu uyarmakla görevlendirilme safhasına kadar, gerek çocukluğunda gerek Mısır'dan ayrılırken gerekse Medyen'de kaldığı süre içinde, dil ve iletişim ile ilgili bir problem yaşadığına dair herhangi bir verinin sağlam kaynaklarda bulunmamasıdır. Bu durum, kekemelik iddiasının şüpheyile karşılanması gerektiğinin en kritik işaretlerinden biridir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Mevdûdî, "Peygamberler görünüş, kişilik ve yetenek olarak insanların en üstünleridir. Bu nedenle Yüce Allah'ın elçisinin dilinde bir kekemelik, sürçme ve pepelik yaratmasının hiçbir nedeni yoktur."²¹ demektedir ve son derece makul bir çerçeve çizmektedir. Evet, dikkat çekici bir durumdur ki, peygamberlik görevini yerine getirmeye başladığı döneme kadar Hz. Mûsâ'nın konuşma güçlüğü çektiği hakkında, Kur'an'da hiçbir malumat yer almamaktadır. Peygamberlik görevine başladığı dönem ve devamı ile ilgili olarak ise Kur'an'da Tâhâ, Şuarâ, Kasas ve Zuhur sûrelerinde muhtelif âyetlerde olmak üzere dört farklı yerde konu ele alınmaktadır. Acaba bu dört farklı sûrelerde yer alan âyetlerde iddia edildiği gibi bir kekemelik, tutukluk ve pelteklik durumundan söz edilmekte midir? Âyetler ışığında bu sorunun daha özgün bir cevabına varabilmek için bu araştırmada büyük bir çaba sarfedilmiştir.

Araştırma Etiği

Hz. Mûsâ'nın kekeme olup olmadığı konusundaki anlayışlara vakıf olma adına gerek geçmişte gerekse günümüzde yapılan çalışmalara ihtiyaç oranında atıfta bulunulmuştur. Bunun için bilimsel kurallar gözetilerek araştırma etiğine muvafık kalınmış, istifade edilen eserlere atıfta bulunulmuş, kaynakçada bunlara yer verilmiştir.

Bulgular

¹¹ Konu hakkında daha önce makalesi yayımlanan Akbaş'ın, "Tevrat'ta Hz. Musa'nın nübüvvetle görevlendirilmesi sırasında 'Rab' ile aralarında geçen diyalog zikredilirken kullanılan ifadeler, Kur'an'daki ifadelerle çok benzetilmektedir" demesi, olayı sadece 'tutukluk' meselesi üzerinden okuyup bahsinde bulunduğumuz tutarsızlıkları ıskalaması, kanaatimizce büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. İlgili değerlendirme için bk., Akbaş, "Hz. Mûsâ'nın Dilindeki 'Ukde'nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili", 168.

¹² Magribî, "Hz. Mûsâ ve Hızır (As) Kıssası: İsrâiliyât Rivâyetlerine Karşı Eleştirel Bir Yaklaşım", 175.

¹³ Magribî, "Hz. Mûsâ ve Hızır (As) Kıssası: İsrâiliyât Rivâyetlerine Karşı Eleştirel Bir Yaklaşım", 175.

¹⁴ "Klasik İsrâiliyât rivâyetleri ile muharref olduğu kabul edilen Kitâb-ı Mukaddes'teki verilerin bilgi değeri esasen aynıdır." Enes Büyük, "Tefsirde İsrâiliyâta Dair Bazı Tespit ve İddiaların Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal* 23/2 (2019), 782.

¹⁵ Aydemir, "Hz. Mûsâ (Çocukluk ve Gençlik Çağı)", 65.

¹⁶ Bk., Akbaş, "Hz. Mûsâ'nın Dilindeki 'Ukde'nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili", 159-160.

¹⁷ Bk., Enbiya Yıldırım, "Hz. Mûsâ'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması -Bir Rivâyetin Tahlili-", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13, sy 2 (2009): 37.

¹⁸ "Kur'an'ın yorumlanmasında efsânevi ve mitik bilgilerin kullanılmasıyla maalesef ilâhî mesajlar, mitolojiye kurban edilmiştir." Mustafa Kayhan, *Teoloji-Mitoloji Diyalektiği İsrâiliyât Sarmalında Tefsir*, Samsun: Üniversite Yayınları, 2026, s. 13.

¹⁹ Bk., Bilgen Kırıl, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (ts.). 173.

²⁰ Ramazan Sak vd., "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, t.y. 230.

²¹ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 3/244.

Kekemelik konusunun şimdiye dek nasıl anlaşıldığını kısaca ortaya koymak, elbette önem arz etmektedir. Görüldüğü kadarıyla konuyu nakiller bağlamında değerlendirenler, ekseriyetle kekemelik iddiasını kabul etmişlerdir. Ancak nakillerin bilgi değerini sorgulayanlar ise azınlıkta kalmakla beraber daha özgün bir yorum geliştirmişler ve kekemelik iddiasını sorgulamışlardır. Bu bağlamda Kur'ân metninden hareketle konuyu çözümlemeye odaklanmanın tartışmaya yeni bir seyir kazandıracağı kanaatindeyiz. Daha ikna edici alternatif bir yoruma ulaşabilme adına böyle bir tavrın, daha sağlıklı olabileceği izahtan varestedir. Öyleyse tartışmayı, mesele hakkında enteresan bilgiler içeren Kur'ân metniyle endeksli bir tarzda yürütmek daha isabetli olacaktır.

TARTIŞMA

Tâhâ Sûresi 24-28. Âyetler

Bu âyetlere اِذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۖ وَبَيِّرْ لِي أَمْرِي ۖ وَاخْلُفْ عَنِّي ۖ لِيُفَقَّهُوا قَوْلِي şeklinde Kur'ân'da yer verilmektedir. Bu âyete meâllerde “*Firavun’a git, çünkü o sınırı çok aştı. / Mûsâ ‘Rabbim!’ dedi, Gönlüme ferahlık ver. / İşimi bana kolaylaştı. / Dilimden düğümü çöz. / Ta ki sözümü iyi anlasınlar.*” (Tâhâ, 20/24-28) manası verilmektedir.

Mâtürîdî, konuyu değerlendirme sadedinde şöyle demektedir: “Te’vil ehli dediler ki Hz. Mûsâ’nın dilinde ağzına götürdüğü ateş sebebiyle bir pelteklik vardı, ancak bunu bilmiyoruz. Bunun yaratılıştan gelen bir durum olması muhtemel olduğu gibi korku ve günden kaynaklanan bir durum olması da mümkündür. Zira insanlar arasında bilindiği ve meşhur olduğu üzere, bir kimsede korku ileri derecede artarsa onu konuşmaktan ve meramını ifade etmekten alıkoyar.”²² Mâtürîdî’nin korku üzerine geliştirdiği bu yorumu, bizce son derece kıymetlidir. Bu makalede tanıtlamaya çalışılan meseleyi de en açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Ayrıca orada isrâiliyattan gelen bilgilere iltifat etmemesi de müfessiri bir üst kulvara taşımaktadır.

Konuşmanın insan için önemine değinen Fahreddin er-Râzî, insanın bir yarısının dilden, diğer yarısının ise gönülden meydana geldiğini, geriye kalanın ise et ve kandan ibaret olduğunu belirtir. Düşünmenin ve ifade etmenin alınması durumunda insanın hayvandan bir farkının bulunmayacağını vurgular. Hz. Âdem’i meleklere üstün kılan şeyin, esasen konuşma yeteneği olduğunu söyler. İnfakın yerine ulaşmasında elin ifâ ettiği görev gibi ilmin insanlara ulaştırılmasında dilin çok büyük bir vazifeyi yerine getirdiğini ve ilmin mala üstünlüğü nisbetinde dilin de elden üstün olduğunu ve organların en değerlisi olduğunu anlatır.²³ Dile verdiği bu önemle birlikte büyük müfessir, Hz. Mûsâ’nın dilindeki düğüm meselesini ele alırken şöyle demektedir: “İnsanlar, Hz. Mûsâ’nın dilindeki kekemelik konusunda iki görüş ileri sürmüşlerdir. Birinci görüşte dildeki düğümün Allah’ın onda yarattığı doğuştan gelen bir durum olduğu ifade edilmektedir. İkinci görüşte ise Hz. Mûsâ’nın çocukluğunda ağzına götürdüğü ateş sebebiyle dilinde oluşan bir kusur olduğu belirtilmektedir. Hasan-ı Basrî dedi ki Hz. Mûsâ Allah’a dua edince, dilindeki bu kusur ‘Ey Musa! Sana istediğin kesin kesildi (Tâ-Hâ, 20/36) âyeti gereğince tamamen giderilmiştir. Ancak bu görüş zayıftır, çünkü Mûsâ Peygamber dilindeki kusurun tümünün giderilmesi için dua etmedi, aksine dilinde bulunan düğümlerden birinin veya bir kısmının giderilmesini talep etti. Düğümün bir tanesi veya bir kısmı giderilmiş olunca onun isteği yerine gelmiş olmaktadır.”²⁴ Bu değerlendirmede iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Birincisi Râzî, Hz. Musa’nın dilindeki düğümün doğuştan gelmiş olmasını, ağzına ateş götürmesi rivâyetine öncelemektedir. Burada onun rivâyeti ikinci planda tutması, sahih olma ihtimalini zayıf gördüğüne bir işarettir. Bu konumuz açısından önemlidir. İkincisi ise konuşma yeteneği olmadığında insanı hayvan ile eşit seviyede görece kadar dilin önemini vurgulamasına rağmen Hz. Musa’nın dilindeki düğümün çözülmesi için yaptığı duanın tamamen değil, kısmen kabul edildiğini söylemesidir. Ebû’s-Suûd’un da (ö. 982/1574) itirazda bulunduğu üzere²⁵ burada makul bir tutarlılık bulunmamaktadır.

Kanaatimizce konuyu güzel bir tertiple ele alan âyetler özelinde mesele okunabilirse, daha sağlıklı bir sonuca ulaşılacaktır. Yukarıda zikrettiğimiz ilgili Kur’ân âyetleri, öncelikle Firavun’un uyarılması gerektiğinden bahsederek söze başlanmaktadır. Onun sınırı aşması, azması, zulüm ve haksızlık yapması ise uyarılmasını gerektiren gerekçe olarak dile getirilmektedir. Zira Hz. Mûsâ’nın hakka çağırdığı şahıs, kendi zamanı için yeryüzünün en zorba olanı, en azgını ve halkına kendisini en büyük tanrı olarak tanıtmış bir yöneticidir.²⁶ İlk âyette dikkat çekildiği üzere Firavun, her zaman için sertlik yanlısı, insanları ürküten, korkutan, tehditler savurup kan döken bir kişi olmuştur.²⁷ Kanaatimizce hemen akabinde Hz. Mûsâ’nın Yüce Allah’tan kendisine ferahlık vermesini talep etmesi, kendisine verilen görevin ağır sorumluluğu karşısında başarısız olma

²² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî, *Te’vilât-u Ehli’s-Sünne* (Lübnan: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2005), 8/167.

²³ Bk., Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî Râzî, *Mefâtihu’l-gayb/et-Tefsîru’l-kebîr* (Beyrut: Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1420), 22/42-43.

²⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb/et-Tefsîru’l-kebîr*, 22/43-44.

²⁵ Muhammed el-İmâdî Ebû’s-Suûd, *İrşâdu ‘Akli’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, (Riyad: Mektebetu’r-Riyâd, ts.), 3/626.

²⁶ Abdurrahim Kaplan, “Hz. Mûsâ’nın Davet Metodu ve Dili”, *Davet Dili* (Batman: Mütercim Yayınları, 2021), 203.

²⁷ Kasapoğlu, “Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni”, 111.

endişesini taşıdığını göstermektedir. Zira kendisini en üstün varlık hatta yaratıcı olarak gören Firavun'u iman ve insafa çağırarak, İsrâilîoğullarını onun baskıcı yönetiminden kurtarmak pek kolay bir iş olmasa gerektir. Bu nedenle Hz. Mûsâ, büyük bir sorumluluk yüklendiğini; yeryüzünün en inatçı ve gücü her şey olarak gören bir kralına ilâhî mesajları ulaştırma pozisyonunda olduğunu söylemiştir. Böyle bir ortamda, sağduyulu davranabilmek için gönül rahatlığına ihtiyaç hissettiğini dile getirmiştir.²⁸

Aynı şekilde kendisini insanların tanrısı sayacak kadar büyükleme ve sınırı aşan bir kimse ile rahatlıkla diyalog kurabilmek, pek mümkün görünmemektedir. Bu zorluklar karşısında Hz. Mûsâ, gönlünü ferah kılma talebinden hemen sonra Rabbinden işini kolaylaştırmasını istemiş, sonrasında ise anlaşılır bir üslup ile maksadını anlatabilmek için yakarıta bulunmuştur. Çünkü kendisini insan-üstü bir yerde konumlandırarak ve her türlü baskı araçlarını elinde bulunduran bir diktatör ile hiçbir kaygı taşımadan rahatça konuşmak, son derece zor bir işti. Yukarıda Mâtürîdî'den yaptığımız alıntıda da dikkat çekildiği üzere, ileri derecede hissedilen bir endişenin insanın iç dünyasını olumsuz etkilediği ve bu durumun rahat bir iletişim kurmayı zorlaştırdığı bilinen bir gerçektir.²⁹ Ayrıca daha önce Hz. Mûsâ'nın Firavun kabilesinden haksızlık yapan bir adamı yanlışlıkla öldürmüş olması, bu psikolojik endişeleri daha da arttıran bir olay olmuştur.³⁰ Firavun ve adamlarının, geçmişte meydana gelen bu olayı bahane edip Hz. Mûsâ'yı cezalandırmak istemeleri beklenen bir durumdu.³¹ Hz. Mûsâ'nın korkusunun bir de değneğinin yılanı dönüşmesinde yaşadığı, Allah'ın ondan kaçmamasını ve geri dönmesini istediği Kurân'da beyan edilmektedir.

Âyetlerin bağlamı göz ardı edilmeden sağduyulu bir değerlendirme yapıldığında Hz. Mûsâ'nın dilindeki "ukde"nin, ondaki fizyolojik bir ârizadan kaynaklanmadığını söylemek mümkündür. Âyette ifade edilen "ukde"nin, risalet görevinin ağırlığı karşısında sahip olduğu sorumluluk duygusunun Hz. Mûsâ'da oluşturduğu ruh haline ve bununla bağlantılı olarak taşıdığı kaygılarına işaret etmek üzere kullanıldığını anlamak pekâlâ mümkündür. Zira âyet-i kerimede açıklandığı üzere Hz. Mûsâ, *sözünün iyi anlaşılmasını* istemektedir (Tâhâ, 20/28). Âyette kullanılan cümlelerin yüklemine oluşturan "f-k-h" kökü, Arapça'da basit ve sıradan bir anlamayı değil, konuyu derinlemesine kavramayı ifade etmek için kullanılır. Öyleyse burada biyolojik bir konuşma kusurunun kastedildiğini söylemek tutarlı değildir.³² Bu bağlamda Hz. Mûsâ'nın çocukken ateşi ağzına götürdüğü ve bu nedenle dilinde fizyolojik bir anomali olduğu şeklindeki isrâilî anlatıyı kabul etmenin isabetli olmayabileceği ve böyle bir ön kabul için zorunluluk olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz ilgili âyete dayanarak, Hz. Mûsâ'da konuşma kusuruna bağlı bir anlaşılma problemi olduğunu kabul edenler, zaman zaman çelişkiye düşmekten de kurtulamamışlardır. Zira bir taraftan Hz. Mûsâ'nın dilindeki düğümün çözülmesi için yaptığı duanın kabul edildiğini, öte yandan aradan zaman geçip yüzleştiklerinde Firavun'un onun hakkında maksadını anlatmaktan aciz bir adam olarak bahsettiğini, bu ithamın da Hz. Musa'da konuşma kusurunun devam ettiğinin bir göstergesi olduğunu iddia etmişlerdir.³³ Dolayısıyla kendi içinde tutarsızlık ve çelişki barındıran ikircikli bir duruma düşmüşlerdir.

Müfessirlerin bir kısmı âyette geçen "ukde/düğüm" ifadesini, fizyolojik ve maddi bir kusur olarak ele alırken,³⁴ konuya özel bir ihtimam gösteren âlimlerden biri olan Ebû's-Suûd, peygamberlik görevi verilmeden önce dilinde bir sorun var idiyse de duasından sonra böyle bir problemin hiçbir şekilde kalmadığını vurgulamakta ve şöyle demektedir: "Hz. Mûsâ'nın dilindeki problemin tamamen giderilmediğini savunan kimseler, '...Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha iyidir.' (Kasas, 28/34) ile 'Yoksa ben şundan daha hayırlı değil miyim ki o hem hakîr hem de meramını anlatamıyor.' (Zuhuruf, 43/52) âyetlerini delil gösteriyorlar. 'Allah dedi ki: Ey Mûsâ! Sana isteğin kesinkes verilmiştir.' (Tâhâ, 20/36) âyetini ise tevil edip şöyle diyorlar: Mûsâ dilindeki problemin tamamen giderilmesini istemedi, anlaşılmayı engelleyen kısmını gidermesini istedi, bu sebeple ukde kelimesi nekre/belirsiz geldi yani dilimde var olan problemlerden bir tanesini çöz diye talepte bulundu. 'Sözümü iyi anlasınlar' (Tâhâ, 20/28) âyetini, emrin cevabı ve duanın maksadı olarak değerlendirdiler. Problemin kısmen giderilmesiyle Mûsâ Peygamberin isteğinin yerine gelmiş olacağını iddia ettiler. Ancak gerçek şudur ki, 'Allah dedi ki: Ey Mûsâ! Sana isteğin kesinkes verilmiştir.' (Tâhâ, 20/36) ifadesi, problemin bir kısmının kaldığına işaret etmekten uzaktır".³⁵

²⁸ Kasapoğlu, "Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni", 128.

²⁹ Kasapoğlu, "Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni", 129.

³⁰ Bk., Ahmet Abay, "Hz. Mûsâ ve Sihirbazlar Kıssası Bağlamında Mûsabaka Ahlakı Tespit Denemesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2014), 29.

³¹ Kasapoğlu, "Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni", 127.

³² Ayrıntılı bilgi için bk., Heyet, Kur'an Yolu Tefsiri (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 3/627-641.

³³ Akbaş, "Hz. Mûsâ'nın Dilindeki 'Ukde'nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili", 157.

³⁴ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hâkâ'iki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vil* (Riyad: Mektebetu'l-'Ubeykân, t.y.), 4/79; Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm* (Kahire: Mu'essesetu Kurtuba, t.y.), 9/324.

³⁵ Ebû's-Suûd, *İrşâdu 'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 3/626.

yani Allah'ın azabından korkarak sorumlu davranmaya davet etmiştir.³⁸ Firavun yönetimi, Ben-î isrâili köleleştirip en ağır işlerde çalıştırıyordu. Bu yönetim, kendileri için tehlike oluşturabilecekleri endişesine kapıldıklarında zaman zaman Ben-î isrâilin yeni doğan erkek çocuklarını öldürme yoluna gidiyordu.³⁹ Böyle ağır baskıların bulunduğu bir ortamda büyümüş olan Hz. Mûsâ'nın gönül rahatlığıyla ve hiçbir kaygı taşımadan tebliğ görevinde bulunabilmesi kolay bir durum değildi. İşte bu nedenle tebliğ emrini alan Mûsâ Peygamber, Firavun'un sahip olduğu kontrolsüz güç, tanrılık taslama, uzun bir süre yönetimi elinde bulundurma ve emri altındaki insanları korkuyla sindirmiş olma gibi unsurların bulunduğu bir ortamda,⁴⁰ ilk planda “yalancılık”la suçlanacağı kaygısını dile getirmiştir. Peygamberler tarihine yönelik genel bir okuma yaptığımızda insanların genellikle, peygamberleri yalancı olmakla suçladıkları anlaşılabilmektedir. Hz. Mûsâ da benzer bir durumun başına gelmesinden kaygı duyduğu için moralinin bozulup göğsünün daralacağını, bunun da konuşmasını olumsuz yönde etkileyeceğini, görevini yapmaya çalışırken sükûnet içinde sağlıklı bir iletişim kurmasının zor olacağını, Yüce Allah'a arz etmektedir.⁴¹

Dikkat edilirse ilgili âyetlerde dilde mevcut olan biyolojik bir rahatsızlıktan, fiziksel bir engelden bahsedilmemektedir. Aksine burada yalancı ithamına maruz kalmanın sebep olacağı göğüs darlığından kaynaklanan iletişim zorluğuna vurgu yapılmaktadır. “Göğsüm daralıyor ve dilim dolaşıyor” ifadesinde aslında dilin dolaşma sebebi, net bir şekilde ‘göğüs daralması’ olarak belirtilmektedir. O halde dilde fizyolojik bir kusur aramaya çalışma, anlatılan psikolojik gerekçeyi tam olarak görememekten kaynaklanmaktadır. Ayrıca kendi kavminden birisiyle kavga eden bir Kıptî'yi yanlışlıkla öldürmüş olmasından dolayı kendisinin de öldürülmekten korkması,⁴² kardeşi Hârûn'u yardımcı olarak talep etmesini zorlayıcı ikinci bir sebep olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla burada betimlenen iletişim olayı, biyolojik değil psikolojiktir, fiziksel yönüyle değil moral-motivasyon yönüyle ön plana çıkan bir durumdur. Yanlışlıkla öldürdüğü Kıptî meselesi ise bundan sonraki başlıkta Kasas sûresinin ilgili âyetlerinde ele alınmaktadır.

Kasas Sûresi 33-35. Âyetler

Hz. Mûsâ'nın kekemeliğinin biyolojik değil, ama psikolojik olduğunu tanıtlama sadedinde bir de aşağıda metni ve meâli verilen âyetler önemli hale gelmektedir. قَالَ رَبِّ اِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَآخَافُ اَنْ يَقْتُلُوْنِ ۚ وَاٰخِي هَارُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَاَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي ۚ اِنِّي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُوْنِ ۚ قَالَ سَنُنْشِئُ غُصْنًا بِاُخْبِكَ وَنَجْعَلُ لَكَ سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُوْنَ اِلَيْكَمَا بِآيٰتِنَا اَنْتُمَا ۚ وَمَنْ اَتْبَعَكَمُ الْغٰلِبُوْنَ ۚ *Mûsâ, 'Rabbim, ben onlardan bir adam öldürdüm, beni hemen öldürmelerinden korkuyorum. / Kardeşim Hârûn ise dil bakımından benden daha düzgün konuşur; beni tasdik eden bir yardımcı olarak benimle birlikte ona da peygamberlik ver; doğrusu ben, beni yalanlamalarından korkuyorum!' dedi. / Allah, 'Senin pazunu güçlendireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki, bu sayede size erişemeyecekler, mucizelerimizle siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz.' buyurdu.*” (el-Kasas, 28/33-35).

Dikkat edilirse buradaki âyetlerde de öncelikle işin psikolojik yönü ele alınmaktadır. Hz. Mûsâ, yanlışlıkla öldürdüğü adam karşılığında öldürülmekten korktuğundan bahsetmektedir. Böyle bir korku, üstesinden gelinmesi kolay olan bir durum değildir. Bunun diyalogu ve sağlıklı bir iletişim kurmayı etkileyeceği açıktır. Hemen bir sonraki âyette dil konusuna değinilmesi, iki olay arasındaki etkileşimi vurgulama amacı taşımaktadır.

Öldürme olayını anlatan âyetten sonra gelen *اٰخِي هَارُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا* / “...Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha fasihtir...” âyeti, esas itibarıyla kekemelik gibi bir problemin olmadığı konusunda son derece açıktır. Zira bunun açıklaması şudur: Evet ben fasih yani düzgün konuşan bir kimseyim, ancak kardeşim Hârûn benden daha fasihtir. Diğer bir tabirle Mûsâ fasih, kardeşi Hârûn ise efsah'tır. Fasih olarak nitelenen Hz. Mûsâ'nın kekeme olduğunu söylemek isabetli değildir.⁴³ Çünkü kekeme olan birisi için “fasih” tabirinin kullanılması makul ve mantıklı değildir. Ayrıca aynı âyetin sonunda “...Beni anlamamalarından korkuyorum.” denilmeyip, “beni yalanlamalarından korkuyorum” denilmesi, olayın fizyolojik olmaktan uzak olduğunun bir başka işareti gibidir. Kardeşi Hârûn'un Hz. Mûsâ'dan daha fasih olması ise Mûsâ peygamberin Mısır'ı terk edip kaçtıktan sonra on yıl Şuayb peygamberin yanında başka bir ülkede yani Medyen'de yaşantısını geçirmesiyle izah edilebilecek bir durumdur. Zira başka bir dilin veya şivenin konuşulduğu bir yerde on yıl geçirmek, azımsanmayacak bir süredir. Böyle bir süre zarfında dilin etkilenmesi son derece normaldir. Bu durum bizden birisinin on yıl Kanada veya Amerika gibi bir ülkede yaşadıkten sonra Türkiye'ye dönmesine benzetilebilir. Böyle bir sürenin konuşmayı, telaffuzu, şiveyi ve iletişimi kısmen de olsa etkilemesi kaçınılmaz gibidir. Aynı konuyu değerlendirirken Mâturîdî, te'vil ehlinin yani müfessirlerin, ağzına götürdüğü ateş sebebiyle Hz. Musa'nın dilinde pelteklik olduğu iddiasını, kesin bir delil olmadığı için zayıf bulmaktadır.

³⁸ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Şemsuddîn Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1384), 16/12.

³⁹ Heyet, *Kur'an Yolu Tefsiri*, 4/149.

⁴⁰ Ebî Muhammed 'Abdillâh İbn 'Atiyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, (Beirut: Dâru'l-Ḥayr, t.y.), 6/472.

⁴¹ Heyet, *Kur'an Yolu Tefsiri*, 4/149-150.

⁴² Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, 16/14.

⁴³ Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu 'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 3/625.

Müfessir, olayın izahı için şu iki makul ihtimali gündeme taşımakta ve şöyle demektedir: “Hârûn Mûsâ’dan daha fasih idi, çünkü o Musa gibi onlardan bir kişi öldürmüş değildi, dolayısıyla korkmasını gerektirecek bir durum yoktu. Gerçek şu ki bir insan, ciddi bir şekilde korkarsa, bu korku onu konuşmaktan ve meramını rahatça ifade etmekten alıkoyar. Bu husus, insanlar arasında bilinegelen bir realitedir. Bir diğer ihtimal de şu olabilir: Hârûn’un tüm hayatı onlar arasında geçti, onların Hârûn’un dilini ve konuştuklarını daha rahat anlamaları doğaldı. Mûsâ ise farklı dönemler yaşadı ki hayatının önemli bir kısmında onlardan ayrı yaşadı.”⁴⁴

Olayın anlatıldığı son âyetteki şu ifade de son derece enteresandır: سَنُثَبِّتُكَ بِأَخِيكَ / Biz senin pazunu güçlendireceğiz. Dikkat edilirse âyette Hz. Mûsâ'nın ihtiyaç duyduğu şeyin pazusunun güçlendirilmesi olduğu dile getirilmektedir. Âyette ifade edilen, 'pazunun güçlendirilmesi' tabiri, temsili bir anlatıma benzemektedir. İnsanın elinin sahip olduğu güç, pazusunun taşıdığı güçle doğru orantılıdır. Yüce Allah, Mûsâ Peygamberin ihtiyaç duyduğu yardım ve desteği kardeşi Hârûn aracılığıyla sağlayacağını açıklamıştır.⁴⁵ Şâyet Mûsâ Peygamberin konuşma konusunda fizyolojik bir rahatsızlığı olsaydı, ifadenin سَنُثَبِّتُكَ سَنُثَبِّتُ لِسَانَكَ yerine "senin dilini güçlendireceğiz, konuşma kusurunu giderip sana destek vereceğiz" şeklinde gelmesi beklenirdi. Tabirin bu şekilde gelmemiş olması da kekemelik iddiasının zayıf olduğunun bir başka karinesidir. Nitekim son âyetin devamında şöyle denmektedir: "Size öyle bir güç vereceğiz ki, bu sayede size erişemeyecekler, mucizelerimizle siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz." Demek ki Firavun karşısında Hz. Mûsâ'nın hatta kardeşi Hârûn'un da ihtiyaç duyduğu temel şey, maddî-manevî destek, güç ve kuvvettir. Konuşma yeteneğinin fiziksel açıdan kusurlu olmasıyla ilgili bir durum değildir. Olayın ele alındığı son âyet ise konuşmanın kendisinin değil de içeriğinin ele alındığı Zuhurf âyetidir. Şimdi bu âyetle ilgili değerlendirmeye geçelim.

Zuhruf Sûresi 52. Âyet

“Yoksa ben, nerede ise meramını anlatamayan şu değersiz zavallıdan daha hayırlı değil miyim?” (ez-Zuhruf, 43/52).

Konumuzla ilgili olan bu son âyetle, Firavun, Hz. Mûsâ'yı kendi bakış açısıyla tarif etmekte ve şu iki kusuru ona isnad etmektedir: 1) Mûsâ, mehîn (hakîr yani zavallı, hâşâ değersiz ve aşağılık) bir kişidir. 2) Ne demek istediğini anlatmaktan aciz bir adamdır. Olayı dil kusuru olarak algılayan bazı kimseler, Firavun'un Hz. Mûsâ hakkındaki ikinci suçlamasını kabul etmektedir. Hâlbuki ikinci suçlamayı doğru kabul edenler, dolaylı yoldan da olsa birincisini de kabul etme ihtimaline kapı aralamaktadır. Yani Firavun'un Hz. Mûsâ hakkındaki “mehîn: hakir, değersiz, zavallı, aşağılık”⁴⁶ suçlamasını da doğru kabul etme ihtimaline kapı aralamaktadırlar. Çünkü âyetin üslubunda bu ikisini birbirinden ayırt etmeyi gerektirecek bir işaret mevcut değildir. İkisini kabul etmek insafsızlık olacağına göre en doğru davranış, her iki suçlamayı da reddetmektir. Bunlar Firavun'un Hz. Mûsâ'yı küçük düşürmek için attığı iftirallardır. Ahzâb sûresinde geçen *وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهاً* “*Mûsâ, Allah katında seçkin bir kimse idi.*” (el-Ahzâb, 33/69) ifadesi, Firavun'un birinci iftirasına karşı açık bir cevap niteliğindedir. Mûsâ Peygamberin Allah katındaki değer ve itibarını açık bir şekilde dile getirmektedir. Peki, burada iletişim ile ilgili olan ifadeyi nasıl anlamak gerekir?

Esas itibariyle Firavun'un Hz. Mûsâ hakkında “وَلَا يَكْذُوبُ” / Neredeyse ne dediği belli değil” nitelemesi, şâyet konuşmanın bizzat kendisiyle ilgili olsaydı “وَلَا يَكْذُوبُ” / Neredeyse konuşmıyor” şeklinde bir ifade gelmesi beklenirdi. Demek ki kastedilen, konuşma yeteneği değil, konuşmanın içeriğidir. Firavun, Hz. Mûsâ'nın ilahî hakikatlerle ilgili açıklamalarını anlamaktan uzaktı. Azgınlığı ve hakikatleri kabullenmeme ısrarı nedeniyle de Mûsâ'yı bu şekilde eleştirmekteydi.⁴⁷ Benzer bir durum, kavminin Şuayb'a (a.s.) söyledikleri şu sözleridir: قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا نَقُولُ / “Fakat soydaşları, ona dediler ki: Ey Şuayb, biz senin söylediklerinden birçoğunu anlamıyoruz.” (Hûd, 11/91). Muhallifleri, Hz. Şuayb'ın söylediklerinin çoğunu anlamamaktan şikâyet ediyorlar. Hâlbuki bu durum hiçbir şekilde “Hatîbu'l-Enbiyâ” olarak isimlendirilen Şuayb Peygamberin,⁴⁸ akıcı ve düzgün konuşmadığına veya kekeme olmasına yorumlanmamıştır. Burada kastedilen, konuşma yeteneğiyle ilgili bir problem değil, söylenen sözlerin doğru olup olmadığının anlaşılmadığı iddiasıdır. Muhatap ya söylenen sözlerin doğruluğunu ve bu sözlerle neyin kastedildiğini gerçekten anlamamakta veya anlamak istemediğinden karşı tarafı zan ve töhmet altında bırakmaya çalışmaktadır. Sözün özü burada iletişim ile ilgili kusur, konuşandan değil, muhatabın kendisinden kaynaklanmaktadır.

⁴⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât-u Ehli's-Sünne*, 8/167-168.

⁴⁵ Kasapoğlu, “Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni”, 130.

⁴⁶ Ebu'l-Berekât Hâfızuddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Neseî, *Tefsîru'n-Neseî/Medâriku't-Tenzîl ve Hakaïku't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kelîmî't-Tayyib, 1419), 2/80; Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, 5/450.

⁴⁷ Şihâbüddin en-Seyyid Mahmud el-Bağdâdî Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni fî Tefsîri'l-Kur'ân'i'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî* (Beyrut: Dâr-u l-hyâi't-Turâsî'l-Arabî, t.y.), 6/213; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu 'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbî'l-Kerîm*, 3/625.

⁴⁸ Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî/Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl*, 2/80.

Anlatılan tüm gerekçelere ilave olarak, Firavun ile olan tüm karşılaşmalarda konuşmayı kardeşi Hârûn’un değil bizzat Hz. Mûsâ’nın kendisinin yapmış olması, kekemelik iddiasının gerçekçi olmadığını göstermektedir. Çünkü Mûsâ Peygamber kekeme olsaydı veya bazılarının iddia ettiği gibi kekemeliği kısmen de olsa devam etseydi, kardeşi Hârûn’un Firavun ile konuşması ve bu konuşmaların da en azından bir iki örneğine Kur’ân’da yer verilmesi beklenirdi. Hâlbuki böyle bir duruma rastlanmamaktadır. Öyleyse Hz. Mûsâ’nın kardeşi Hârûn’u yardımcı olarak istemesi, iddia edildiği gibi “kekemelik” problemi sebebiyle olan bir durum değildi. Zulüm ve adaletsizlikte simge olan Firavun ve ileri gelenlerine tevhidin yüce hakikatlerini açıkça anlatma ve izah etme konusunda ihtiyaç duyduğu maddi-manevi destek sebebiyle idi. Böyle olunca da kardeşi Hârûn’u yanında yardımcı olarak görmek istemesi gâyet doğaldı. Nitekim Yüce Allah da onun bu isteğini kabul ettiğini “ قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى / Allah, şöyle dedi: İsteddiğin sana verildi ey Mûsâ!” (Tâhâ, 20/36) âyetinde beyan etmektedir.

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي^{٢٥} وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي^{٢٦} وَأَخْلَلْ عُقْدَةً مِنْ
لِسَانِي^{٢٧} يَبْقَى قَوْلِي^{٢٨} وَأَخْلَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي^{٢٩} هُروَنَ آجِي^{٣٠} اَشُدُّ بِهِ أَزْرِي^{٣١} وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِی^{٣٢} كَجِي سُبْحَكَ كَثِيرًا^{٣٣} وَنَذْرَكَ
لِسَانِي^{٣٤} کَثِيرًا^{٣٥}

Son olarak Mûsâ Peygamberin Kur'an'da yer alan ve "قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي^{٢٥} وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي^{٢٦} وَأَخْلَلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي^{٢٧} يَبْقَى قَوْلِي^{٢٨} وَأَخْلَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي^{٢٩} هُروَنَ آجِي^{٣٠} اَشُدُّ بِهِ أَزْرِي^{٣١} وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِی^{٣٢} كَجِي سُبْحَكَ كَثِيرًا^{٣٣} وَنَذْرَكَ لِسَانِي^{٣٤} کَثِيرًا^{٣٥}" lafızlarıyla gelen âyetlere de dikkat çekmek gerekmektedir. “Mûsâ, ‘Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. / İşimi bana kolaylaştır. / Dilimdeki düğümü çöz, / tâki sözümü anlāsınlar. / Bana ailemden birini yardımcı yap, / Kardeşim Hârûn’u. / Onunla gücümü artır. / Onu işime ortak et. / Seni çok tespih edelim diye, / Seni çok zikredelim diye. Çünkü sen bizi hakkıyla görmektesin.’ dedi.” (Tâhâ, 20/25-35). Bu âyetlerin orijinal metnindeki fesahat ve belagati, uyum ve akıcılığı görüp idrak eden bir kimsenin, Mûsâ Peygamber hakkında kekemelik iddiasında bulunması, son derece tuhaf bir durum olur. En başından buraya kadar sıraladığımız deliller ışığında Hz. Mûsâ hakkında “kekemelik” iddiası, kanaatimizce gerçekçi olmayan, sağlam verilere dayanmayan sübjektif bir iddia olarak kalmaya namzet görünmektedir.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, özellikle peygamberlerin hayatlarından kesitler içeren kıssalarla mesajlar vermeyi önemsemektedir. Çünkü yaşanmış örnekler üzerinden verilen örnekler, yaşayanlar üzerinde daha derin etkiler bırakma potansiyeli taşımaktadır. Bu tarz örneklerin en çok dikkat çeken bir tanesi de Hz. Mûsâ'nın, kendi döneminin zalim ve acımasız hükümdarı Firavun'a karşı verdiği mücadeledir. Firavun, sahip olduğu güç ve imkânlar sebebiyle kendisini ilah olarak görecektik kadar ileri gitmiş bir kişidir. Ben-î isrâîlî tam anlamıyla köleleştirebilmek için kadın ve kızlarının yaşamasına müsaade ederken, dilediğinde onların erkek çocuklarını acımadan katletmiştir. Böyle azgın bir düşmana karşı, Hz. Mûsâ'nın verdiği mücadele, pek çok açıdan örneklik taşıyabilecek bir mahiyet arz etmektedir.

İnsanlığı utandıran ağır şartların bulunduğu bir ortamda büyüüp yetişen Hz. Mûsâ'ya Firavun'a gidip hakikatleri anlatması istenince, on yıldır ülkesinden uzakta yaşayan bir kişi olarak kendisini, ağır bir sorumluluk altında hissetmesi son derece doğaldır. Bu sorumluluğun gereği olarak Peygamber Mûsâ, Rabbinden gönlünü ferahlatıp kendisine yardım etmesini, işini kolaylaştırmasını ve muhatabının rahatlıkla anlayabileceği bir üslup ile konuşmayı nasip etmesini dilemektedir. Bu talepler, o günün şartlarında Firavun'un karşısına çıkacak olan pek çok kimsenin ihtiyaç duyacağı isteklerdir. Ancak konuyu ifade eden âyetler, bağlamlarıyla ve siyak-sibaklarıyla beraber ele alıp değerlendirilmediğinden, bazı yorumcular Hz. Mûsâ'nın dilinde ciddi bir fizyolojik sorun olabileceği zannına kapılmıştır. Tevrat'ta bu tür bilgilere yer verilmiş olması, esas itibarıyla bu algının kaynağını oluşturmakta, Kur'ân âyetleri de bu ön kabulü pekiştirecek şekilde yorumlanmaktadır.

Prensip olarak kabul etmek gerekir ki peygamberler de bizler gibi insandırlar, onların da birtakım zaatları, yanlışları olabilir. Ancak bu önermeden hareketle, peygamberlerin de her türlü kusuru olabilir, onlar da her türlü hatayı yapabilir tarzında bir genellemeye gitmek, bu değerli insanların Allah katındaki kıymetlerini idrak edememek anlamına gelecektir. Onlarla ilgili bir hata-kusur isnadında bulunmak için sağlam ve reddi mümkün olmayan delillere sahip olmak gerekmektedir. Zira onlar, insanlar arasından, yine insanlar için “üsve-i hasene/güzel örnek” olmak için seçilmişlerdir. Şâyet kolaylıkla onları her türlü kusur ve hata ile suçlama yanlışlığına düşülürse, onların da sıradan insanlardan hiçbir farkları kalmayacak, örnek olma yönleri büyük bir yara alacaktır.

Hız. Mûsâ hakkındaki “kekemelik” iddiası da, konuyu ele alan dört sûredeki âyetlerin hiçbirinde iddia edildiği şekliyle dile getirilmemektedir. Aksine kendisini ilâh sanan zalim bir hükümdara gerçekleri anlatabilmenin zorluğu vurgulanmaktadır. Böylesine zorlu bir ortamda, Peygamber Mûsâ’nın Rabbinden alabileceği maddi-manevi her türlü desteğe ihtiyaç duyduğu açıktır. Gönlünün ferahlatılarak manevi yönden desteklenmesi, işinin mucizelerle kolaylaştırılması, sözlerinin anlaşılabilir bir üslupla muhatapına ulaştırılması bunlardan bazılarıdır. Mûsâ kekeme olduğu için kardeşi Hârûn’u yardımcı olarak istediği iddiasını kabul edenler, Firavun karşısında tüm konuşmaları bizzat Peygamber Mûsâ’nın yapmış olmasını izah edememektedirler. Ayrıca

onlar, Firavun'a hakikatleri anlatma safhasına kadar, Peygamber Mûsâ'nın diliyle ilgili hiçbir problemin gündeme gelmemesini de görmezden gelmektedirler. Yanısıra kekemelik iddiasını biraz daha tutarlı kılmak için "Yüce Allah'ın kekeme olan birisini peygamber yapması çok büyük bir şereftir." tarzında yorumlama yoluna gitmektedirler. Hâlbuki bu iddia da "peygamberlik" gibi ana misyonu, güzel ve etkili anlatma üzerine dayanan bir görevle uyumlu değildir. Farz-ı muhal, Hz. Mûsâ'nın peygamberlikten önce bir konuşma problemi varsa bile, peygamberlikten sonra böyle bir problemin devam etmesi, tebliğ göreviyle uyum arz etmemektedir. Zira âyetlerde Hz. Mûsâ'nın Rabbinden istediği tüm ihtiyaçlarının karşılandığı, tüm taleplerinin yerine geldiği belirtilmektedir. Öyleyse "kekemelik" iddiası, sadece bir iddia olarak kalmaya aday görünmektedir.

Bu çerçevede, konuyla ilgili hassas analizlerin yapıldığı daha detaylı, teferruatlara daha çok yer veren mukayeseli çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira eskiden yapılmış olan değerlendirmelerin, son dönemde yapılan çalışmalarla derinlemesine mukayese edilmesi; sağlam ve birinci derece kaynaklardan elde edilen deliller ışığında, kabullenilmiş bazı ezberleri değiştirebilme imkânını bize sunacaktır.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm.

Abay, Ahmet. "Hz. Musa ve Sihirbazlar Kıssası Bağlamında Müsabaka Ahlakı Tespit Denemesi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 23 (2014), 21-57.

Akbaş, Ahmet. "Hz. Mûsâ'nın Dilindeki 'Ukde'nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili". Trabzon İlahiyat Dergisi Trabzon Theology Journal 7/2 (2020), 141-181.

Âlûsî, Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmud el-Bağdâdî. Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.

Aydemir, Abdullah. "Hz. MÛSÂ (Çocukluk ve Gençlik Çağı)". Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 64-88.

Büyük, Enes. "Tefsirde İsrâiliyyâta Dair Bazı Tespit ve İddiaların Değerlendirilmesi". Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal 23/2 (2019), 765-785.

Cenkseven, Fulya. "Kekemelik Üzerine". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6/6 (2000), 37-48.

Ebû's-Su'ûd, Muhammed el-'İmâdî. İrşâdu 'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm,. Riyad: Mektebetu'r-Riyâd, ts.

Hatîb, Abdülkerîm Yûnus. et-Tefsîru'l-Kur'ân li'l-Kur'ân. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, tsz.

Heyet. Kur'ân Yolu Tefsiri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022.

İbiloğlu, Aslıhan Okan. "Kekemelik Stuttering". Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 3/4 (2011), 704-727.

İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm. Kahire: Mu'essesetu Kûrtuba, 2000.

İbn 'Atiyye, Ebî Muhammed 'Abdilhak. el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz,. Beyrut: Dâru'l-Hayr, ts.

Kaplan, Abdurrahim. "Hz. Musa'nın Davet Metodu ve Dili". Davet Dili. 201-215. Batman: Mütercim Yayınları, 2021.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Hz. Mûsâ Kıssasında Korku Fenomeni". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 8/4 (2008), 101-152.

Kayhan, Mustafa. Teoloji-Mitoloji Diyalektiği İsrâiliyat Sarmalında Tefsir, Samsun: Üniversite Yayınları, 2026.

Kıral, Bilgen. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi". Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15 (ts.).

Kitab-ı Mukaddes (Erişim 5 Ağustos 2025), Mısır'dan Çıkış 4:10-16, ts.

Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Şemsuddîn. el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384.

Magribî, İman bint Abdurrahmân Mahmûd. “Hz. Musa ve Hızır (As) Kıssası: İsrâiliyyât Rivâyetlerine Karşı Eleştirel Bir Yaklaşım”. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5 (2015), 173-208.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. Te’vîlât-u Ehli’s-Sünne. Lübnan: Dârü’l-Kütûbi’l-‘İlmiyye, 2005.

Mevdûdî, Ebu’l-A‘lâ. Tefhîmu’l-Kur’ân. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Nesefî, Ebu’l-Berekât Hâfızuddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. Tefsîru’n-Nesefî/Medâriku’t-Tenzîl ve Hakaiku’t-Te’vîl. Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1419.

Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. Mefatîhu’l-gayb/et-Tefsîru’l-kebîr. Beyrut: Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Et-Teb’atu’s-Sâlise., 1420.

Sak, Ramazan vd. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi 4/1 (ts.).

Yıldırım, Enbiya. “Hz. Musa’nın Ölüm Meleğini Tokatlaması -Bir Rivâyetin Tahlili-”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/2 (2009), 21-37.

Zemahşerî, Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. el-Keşşâf ‘an Hakkâ’iki’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl. Riyad: Mektebetu’l-‘Ubeykân, ts.